

Л. А. Мельник,
к. держ. упр., головний консультант Управління культурно-мистецького
та природно-заповідного фонду, Державне управління справами
ORCID ID: 0000-0002-6674-7030

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.2.114

СТАН ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

L. Melnuk,
PhD in Public Administration, chief consultant of the Department of cultural,
artistic and nature reserve fund, State Administration of Affairs

STATUS OF IMPLEMENTATION OF EUROPEAN STANDARDS ON PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD IN THE LEGISLATION OF UKRAINE

У статті розглянуто основні напрями адміністрування прав і свобод дитини у зарубіжних країнах та встановлено, що сьогодні основними такими напрямками є функціонування інституцій ювенальної юстиції; державне сприяння у забезпеченні соціального статусу дитини, яка є прийомним членом сім'ї; організаційно-управлінське забезпечення реалізації права на освіту дітям з обмеженими можливостями та особливими потребами розвитку; адміністрування прав дітей, які є вихованцями інтернатних закладів.

Встановлено, що сьогодні у світі існує дві основні моделі ювенальної юстиції: автономна і загальна. Автономна модель передбачає існування ювенального суду як окремої інституції, а загальна модель передбачає розгляд справ про неповнолітніх суддями судів загальної юрисдикції. Зарубіжна практика функціонування ювенальної юстиції доводить, що як самостійний напрям державного адміністрування прав дитини, ювенальна юстиція себе цілком виправдовує.

Проаналізовано основний специфічний метод державного сприяння у забезпеченні соціального статусу дитини, яка є прийомним членом сім'ї, фостеринг, який поширений за кордоном (Велика Британія, Угорщина, Латвія, Польща, Молдова та інші країни). Підтверджено, що в сучасних умовах модернізації і налагодження адміністративного сприяння влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у родини саме фостеринг є альтернативою для України.

Вивчено іноземних досвід щодо розвитку та впровадження інклюзивної освіти (Італія, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Швеція) з метою імплементації такого досвіду в українську практику. Розглянуто сучасний стан інклюзивної освіти в Україні та встановлено, що незважаючи на зростаючу увагу до інклюзивної освіти дітей з боку держави, створення організаційних умов для розвитку системи інклюзивної освіти здебільшого відбувається за рахунок приватних меценатів та благодійників.

Встановлено, що у більшості країнах світу влаштування дитини в будь-який заклад стаціонарної (інтернатної) опіки на тривалий період часу є крайнім заходом, коли уже всі інші альтернативи вичерпано. Всі державні механізми надання підтримки дітям, які виходять з-під інтернатної опіки, є чіткими і передбачають організаційну, психологічну, матеріально-фінансову підтримку.

Доведено, що форми адміністрування прав дитини, які застосовуються іншими державами, мають чітку соціальну спрямованість функціонування всіх ланок державного апарату, орієнтацію на пріоритетність забезпечення прав дитини у системі державної політики. Встановлено, що система публічної політики щодо захисту прав дітей нерозривно пов'язана і доповнюється діяльністю інституцій громадянського суспільства, які займаються моніторингом рівня захисту прав дітей і формуванням пропозицій для органів державної влади щодо покращення стану державного забезпечення правового статусу дитини.

Запропоновано напрями удосконалення публічної політики щодо захисту прав дітей покращити: рівень забезпечення безпеки дитини у процесі життєдіяльності та розвитку; викорінення дитячої праці; розвиток фізичної культури і спорту серед дітей; культурно-освітній розвиток дитини; соціальний захист (забезпечення) дитини; забезпечити гендерну рівність серед дітей та недопущення дискримінації дитини за будь-якою ознакою. Все це потребує запровадження високих європейських стандартів і нормативів ефективного соціального захисту дітей та сучасних адресних соціальних послуг для них як потенційно вразливої верстви населення.

The article deals with the main directions of administration of the rights and freedoms of the child in foreign countries and finds that today the main such directions are the functioning of juvenile justice institutions; state assistance in ensuring the social status of a child who is a foster family member; organizational and management support for the realization of the right to education for children with disabilities and special needs of development; administering the rights of children who are boarding schools.

It is established that today there are two main models of juvenile justice in the world: autonomous and universal. An autonomous model assumes the existence of a juvenile court as a separate institution, and the general model provides for the hearing of juvenile judges by courts of general jurisdiction. Foreign practice of juvenile justice proves that as an independent direction of the state administration of the rights of the child, juvenile justice fully justifies itself.

The main specific method of state assistance in ensuring the social status of the child, who is a foster member of the family, foster, which is widespread abroad (Great Britain, Hungary, Latvia, Poland, Moldova and other countries) is analyzed. It is confirmed that in the current conditions of modernization and establishment of administrative assistance for placement of children without parental care, fostering is an alternative for Ukraine in the family.

Foreign experience in the development and implementation of inclusive education (Italy, Austria, Belgium, the Netherlands and Sweden) has been studied in order to put such experience into Ukrainian practice. The current state of inclusive education in Ukraine is considered and it is established that despite the increasing attention to inclusive education of children by the state, the creation of organizational conditions for the development of inclusive education system is mainly due to private patrons and philanthropists.

It has been established that in most countries of the world, placing a child in any residential (residential) care facility for a long period is a last resort when all other alternatives have been exhausted. All state support mechanisms for children coming out of residential care are clear and include organizational, psychological, financial and financial support.

It is proved that the forms of administration of the rights of the child, applied by other states, have a clear social orientation of the functioning of all units of the state apparatus, focusing on the priority of ensuring the rights of the child in the public policy system. It is established that the system of public policy for the protection of the rights of children is inextricably linked and is complemented by the activities of civil society institutions that monitor the level of protection of children's rights and formulate proposals for public authorities to improve the state provision of the legal status of the child.

The directions of improvement of public policy on protection of children's rights are proposed to improve: the level of ensuring the safety of the child in the process of life and development; the eradication of child labor; development of physical culture and sports among children; cultural and educational development of the child; social protection (provision) of the child; to ensure gender equality among children and to prevent discrimination against the child on any grounds. All this requires the introduction of high European standards and standards for effective social protection of children and modern targeted social services for them as a potentially vulnerable population.

*Ключові слова: дитина, права, захист, державне управління, фостеринг, інклюзивна освіта.
Key words: child, rights, protection, public administration, fostering, inclusive education.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На початку ХХІ ст. Україна, реалізуючи цивілізаційний вибір українського народу жити в політико-пра-

вовому, економічному, культурному альянсі з державами Європейського Союзу, на весь світ задекларувала позицію стати у найближчій історичній перспективі членом ЄС. З початку 2014 р. активізувалися євроінтеграційні процеси, результатом чого стала ратифікація Верховною Радою України 16 вересня 2014 р. Угоди про

асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі — Угода про асоціацію), з іншої сторони [9]. Зміст документа, окрім положень про форми спільної взаємодії обох сторін, визначає магістральні напрями реформування системи державного адміністрування багатьох сфер життєдіяльності суспільства. Сфера захисту прав дітей є однією із пріоритетних напрямів діяльності в означеному контексті. Це диктується необхідністю системного перетворення державної управлінської політики із забезпечення прав дитини, задоволення запиту суспільства на забезпечення верховенства права, гармонізацію українського законодавства з правовою системою ЄС [3].

Дослідження комплексу взаємопов'язаних між собою питань, що характеризують адміністративно-правове регулювання забезпечення прав дітей в Україні, обумовлює необхідність звернення до кращої зарубіжної практики адміністрування прав дитини. Важливість цього обумовлюється тим, що, аналізуючи адміністрування прав дитини у зарубіжних державах, відкривається можливість виокремити значну кількість форм державного адміністрування в частині втілення прав і свобод дитини на різних етапах вікового розвитку з урахуванням соціального і сімейного статусу. Такі форми є подібними за змістом, але характеризуються певними особливостями. Ми звернули увагу на найбільш важливі форми адміністрування прав дитини (функціонування інституцій ювенальної юстиції, державне сприяння у забезпеченні соціального статусу дитини, яка є прийомним членом сім'ї, організаційно-управлінське забезпечення реалізації права на освіту дітям з обмеженими можливостями та особливими потребами розвитку, адміністрування прав дітей, які є вихованцями інтернатних закладів).

Тому дослідження європейських стандартів щодо захисту прав дитини є надзвичайно корисним та актуальним, що дасть можливість виявити певні особливості цих стандартів при їх імплементації в законодавство України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Огляд наукової літератури свідчить про те, що проблема забезпечення належного державного захисту прав дитини є складовою процесу європейської інтеграції України та предметом досліджень значної кількості українських науковців. Однак, незважаючи на теоретичні розробки науковців, питання імплементації європейських стандартів щодо захисту прав дитини в законодавство України потребують подальшого аналізу та ґрунтовного вивчення.

Як свідчить практика, всі країни, які сьогодні об'єднані в європейську співдружність, пройшли через серйозне реформування системи захисту прав дитини. Вивчення європейського досвіду щодо захисту прав дитини є досить актуальним сьогодні, адже це дасть мож-

ливість Україні використати існуючий позитивний досвід та уникнути негативних наслідків.

Проблеми удосконалення державного управління захисту прав дітей в умовах євроінтеграції досліджували такі науковці: Ю. Губаль, А. Дакал, Т. Коваленко, Е. Костіна, М. Кравченко, Л. Кривачук, О. Мордань, Ю. Трестер, О. Навроцький, В. Скуратівський, В. Трошинський, Л. Цибулько та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасних європейських напрямів адміністрування прав і свобод дитини з можливістю їх імплементації в законодавство України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Аналіз літературних джерел свідчить, що одним із напрямів адміністрування прав і свобод дитини у зарубіжних країнах є функціонування інституцій ювенальної юстиції. Зарубіжні держави накопили значний досвід ювенального правосуддя, яке розглядається фахівцями як один з головних державно-владних важелів забезпечення повноправності дитини і підкреслення особливого її статусу в суспільстві. Загалом заснування державою ювенальних судів було обумовлено тим, що правовий статус дитини, на відміну від повнолітніх громадян, характеризується відмінностями в частині встановлення юридичної відповідальності та призначенні покарання за протиправні діяння, а також специфікою провадження з дітьми слідчих дій.

В основу ювенальної юстиції зарубіжних держав покладена доктрина "parens patrie", яка передбачає, що держава веде себе як піклувальник або відповідальна особа за неповнолітню особу і забезпечує її від небезпечної поведінки і шкідливого оточення [6]. На сьогодні у світі сформувалося дві основні моделі ювенальної юстиції: автономна і загальна. Автономна модель передбачає існування ювенального суду як окремої інституції, а загальна модель передбачає розгляд справ про неповнолітніх суддями судів загальної юрисдикції. На перших етапах існування автономна модель ювенального суду формувалася в Англії, Бельгії, Франції, Греції, Нідерландах, Польщі, Угорщині. В свою чергу, у Німеччині, Австрії, Іспанії, Португалії функції ювенальної юстиції виконувалися судами у справах неповнолітніх, що висунуло на перший план їх діяльності завдання судового захисту прав неповнолітніх. У другій половині ХХ ст. у багатьох державах світу сформувалося сучасне законодавство про ювенальну юстицію: наприклад, у Польщі такою основою є Закон "Про процедуру розгляду справ неповнолітніх" (1982 р.) [7].

Сьогодні інститути ювенальної юстиції функціонують у понад 60 країнах світу. Зарубіжна практика функціонування ювенальної юстиції доводить, що як самостійний напрям державного адміністрування прав дитини, ювенальна юстиція себе цілком виправдовує. Щодо України, то слід відзначити триваючу вже багато років дискусію стосовно доцільності заснування інститутів ювенальної юстиції. Прибічники створення національної моделі ювенальної юстиції вважають, що відповідні

інституції стануть надійною гарантією забезпечення прав дітей і захисту дитинства, а їх опоненти відстоюють тезу про те, що ювенальна юстиція стане чинником дестабілізації патріархальних традицій української родини і створить загрози для порушення прав і свобод людини і, зокрема, дитини. З урахуванням того, що, за підрахунками спеціалістів, кожні п'ять років в Україні засуджується близько 100 тисяч дітей, це питання буде набувати актуальності і в подальшому [2].

Наступним важливим напрямом публічного адміністрування прав дитини в зарубіжних державах є державне сприяння у забезпеченні соціального статусу дитини, яка є прийомним членом сім'ї. В цьому аспекті доцільно звернутися до розгляду зарубіжної практики фостерингу. Фостеринг (англ. foster — виходжувати, виховувати, доглядати) є специфічним методом соціальної роботи, який сформувався на основі деінституалізації державних закладів утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і створення прийомних сімей [5]. Фактично сутність фостерингу зводиться до догляду і опіки над нерідними дітьми, створення так званої "фостерної сім'ї".

Привертає увагу зарубіжна практика державного регулювання фостерингу. Так, у Великій Британії, яка є історичною батьківщиною фостерингу, держава завжди сприяла формуванню фостерних відносин і створювала для цього як правові, так організаційно-управлінські умови. Відповідно до сучасного законодавства, турбота про добробут дітей перейшла до місцевих органів влади, які повинні робити все необхідне, щоб забезпечити щонайменшу можливість для дитини проживати у власній сім'ї і громаді, попередити її передачу під державну опіку [10].

Державна підтримка фостерингу зводиться до того, що на місцевому рівні, органи влади надають організаційне сприяння створенню і діяльності громадських фостерних організацій і агенцій, які надають послуги фостерингу. Їх працівники пропонують різні види фостерної опіки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Головна з таких форм — організація пошуку для них нових сімей, а для майбутніх прийомних батьків — дітей. Фактично, фостеринг у Великій Британії є центральним елементом соціального адміністрування прав дитини.

Інші європейські держави також мають власний національний досвід фостерингу. Історія європейського континентального фостерингу починається з Угорщини, коли у XIX ст. було прийнято перший нормативний акт, що передбачав турботу державних органів за дітьми віком до 15 років, які втратили опіку батьків. Такі діти набували статусу "дітей держави". Вважалося, що держава має сприяти направленню таких дітей на виховання до родин, які проживали у сільській місцевості і потребували додаткових робочих рук.

Значного досвіду щодо фостерингу (більше 10 років) має і Молдова. Так, у цій країні дитина передається на виховання у фостерну сім'ю на підставі цивільно-правового договору, сторонами якого є органи місцевої влади і фостерні батьки.

Фостеринг набув також певного розвитку у Чехії, Латвії, Польщі та інших державах. Так, у Латвії практика фостерингу почалася наприкінці 1990-х років, коли у

фостерну родину дитину (максимум — три дитини) можна було направити терміном до одного року [5]. Протягом цього терміну держава в особі Сирітського суду вирішувала майбутню долю дитини.

На нашу думку, Україна також потребує розвитку фостерингу. На сьогодні законодавством України передбачено такі інститути, як усиновлення, опіка і піклування над дітьми, але ми вважаємо їх недостатніми. Україна потребує модернізації і налагодження адміністративного сприяння влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування у родині. У зв'язку з цим доцільно на урядовому рівні розробити Концепцію впровадження фостерингу у національну практику забезпечення прав дітей. У контексті того, що через загострення військово-політичної обстановки у східних областях України і окупацією Кримського півострова, вказаний підхід набуває особливої соціальної важливості і актуальності.

Наступним важливим напрямом адміністрування прав дитини в зарубіжних державах, який потребує окремого висвітлення, є організаційно-управлінське забезпечення реалізації права на освіту дітям з обмеженими можливостями та особливими потребами розвитку. Означений напрям на практиці дістав назву інклюзивної (інтегративної) освіти. Аналіз літературних джерел свідчить, що забезпеченню інклюзивної освіти дітям з особливими потребами зарубіжні держави приділяли значну увагу. Для цього країни організували мережу закладів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами, забезпечили підготовку відповідних фахівців з інклюзивної освіти, організували систему загальнодержавного інклюзивного навчання. Більшість західних розвинених демократичних держав виконали це завдання і продемонстрували справжній соціальний характер влади.

Слід звернути увагу на те, що кожна країна має свій власний досвід формування політики з впровадження інклюзивної освіти. Так, в Італії у середині 1970-х років почала організовуватися система управління інклюзивною освітою. На підставі Закону про освіту 1971 р. діти з особливостями розвитку мають право ходити до школи поблизу домівки та навчатися в класах разом зі своїми однолітками, а школярі з вадами здоров'я мають бути забезпечені кваліфікованою підтримкою з боку педагогів та інших фахівців, що працюють з ними за спеціальними програмами. Сьогодні ж в Італії майже всі діти з особливими потребами навчаються разом з іншими школярами. Водночас методологічне керівництво навчанням таких дітей здійснюють Департаменти провінцій.

Що ж стосується адміністрування інклюзивної освіти в Австрії, то воно почало формуватися на початку 1980-х років. У 1983 р. Міністерство освіти Австрії підтримало ідею громадськості про організацію інклюзивного навчання і виділило фінансування на дослідження цього питання з метою перспективної практичної реалізації. У 1991 р. під егідою Австрійського центру експериментальної освіти та шкільного розвитку було організовано інтегровані класи для дітей з особливими потребами в загальних школах. Особливість навчального процесу в таких класах була в тому, що навчальний процес в них організовували спеціальні педагоги,

посади яких називаються "шкільний консультант". На сьогодні в Австрії функціонують Центри спеціальної освіти, які координують роботу "шкільних консультантів".

Аналіз наукових праць свідчить, що у Бельгії ще у 1960 р. було прийнято Закон про освіту, положення якого визначили обов'язковість створення служб психологічного і медичного супроводу, які б від імені держави вирішували питання організації освіти дитини з вадами психофізичного розвитку. Спеціалісти цих служб, у тісній взаємодії з батьками дітей, визначають умови переведення і перебування дитини в спеціальних установах, де передбачений особливий порядок одержання ними освіти. Працюють спеціальні школи з інклюзивним навчанням, які часто мають подвійне підпорядкування міністерству охорони здоров'я і міністерству соціальної політики, які спільними зусиллями надають додаткові спеціальні послуги дітям з обмеженими можливостями та їх родинам.

Нідерландський досвід адміністрування інклюзивної освіти бере свій початок ще з 1948 р., коли було створено 7 спеціальних шкіл для дітей з обмеженими можливостями [1]. У 1991 р. Уряд Нідерландів ініціював програму "Внутрішня підтримка", яка передбачала створення і розвиток функціонування шкільних служб, які б займалися сприянням отримання освіти дітьми з особливими потребами. Пізніше, у 1994 р. Міністерство освіти Нідерландів почало реалізовувати національний освітній проект "Крок за кроком до школи", який передбачав зближення систем загальної та спеціальної освіти, яке мало відбуватись поетапно. Було створено мережу спеціальних шкіл для дітей з легкою розумовою відсталістю та труднощами у навчанні. Вони підпорядковувалися Міністерству освіти. Особливістю адміністрування інклюзивної освіти Нідерландів на сьогодні є те, що батьки мають право обирати навчальний заклад для навчання дитини.

Особливість адміністрування права дитини зі спеціальними потребами на освіту у Швеції характеризується наданням дитині спеціальної державної допомоги, яка виявляється у залученні на умовах тимчасової трудової угоди фахівців-педагогів, які обслуговують потреби дітей з обмеженими можливостями. Координує ці процеси спеціальна управлінська установа — Шведське агентство спеціальної освіти. Співробітники цього органу опікуються дітьми з особливими освітніми потребами, допомагаючи місцевим муніципальним органам влади організувати умови для того, щоб діти з особливими потребами мали всі умови для реалізації права на освіту.

Отже, як бачимо, характерною особливістю адміністрування інклюзивної освіти у зарубіжних державах є створення розгалуженої мережі відповідних навчальних закладів, постійне фінансування розвитку інклюзивної освіти, гарантування можливості для дітей з вадами психофізичного розвитку здобувати освіту як у спеціальних навчальних закладах, так і у звичайних школах.

Слід акцентувати увагу на тому, що у 2017 р. в Україні завершено тривалий етап створення власної національної моделі інклюзивної освіти. Зокрема створено нормативно-правову базу про даний вид освіти, а також якою регламентуються аспекти психолого-педагогічної,

корекційно-розвиткової та іншої допомоги особам з особливими освітніми потребами з урахуванням їх власних. Крім того, передбачені індивідуальні програми розвитку особи з особливими освітніми потребами. На основі цього, у липні 2017 р. було створено Інклюзивно-ресурсний центр, а також введено в дію Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017 — 2026 роки. Держава гарантує родинам дітей з особливими освітніми потребами безоплатність навчання таких дітей в державних і комунальних навчальних закладах. Слід зазначити, що, незважаючи на зростаючу увагу до інклюзивної освіти дітей з боку держави, створення організаційних умов для розвитку системи інклюзивної освіти здебільшого відбувається за рахунок приватних меценатів та благодійників. Водночас у державі спостерігається стійка тенденція до збільшення закладів освіти для дітей з особливими потребами [1].

Слід звернути увагу на те, що у зарубіжних державах традиційно держава багато уваги приділяє адмініструванню прав вихованців інтернатних закладів, що перебувають під державною опікою. У більшості країн світу вважається, що влаштування дитини в будь-який заклад стаціонарної (інтернатної) опіки на тривалий період часу є крайнім заходом, коли уже всі інші альтернативи вичерпано. У будь-якому випадку держава повинна забезпечити підтримку й допомогу молодим людям, які виходять з-під опіки, та підготувати їх до самостійного життя. Участь дитини є обов'язковою у плануванні та здійсненні всіх дій щодо її влаштування та виходу з опіки. Багато країн апробували певні форми адміністративної підтримки вихованців інтернатних закладів. Наприклад, у Польщі інтернатні заклади зобов'язані підтримувати контакти дитини з біологічними батьками, коли дитина перебуває в закладі. Більше того, за кожною дитиною закріплені соціальний працівник, який проводить спостереження за поведінкою вихованця інтернату, але головна його функція полягає у тому, щоб від імені держави підготувати випускника інтернату до дорослого, самостійного життя. Держава з цією метою розробляє для найбільш перспективних випускників інтернатів програми фінансової грантової підтримки.

Аналіз літературних джерел свідчить, що в більшості країн Західної Європи державні механізми надання підтримки дітям, які виходять з-під інтернатної опіки, є чіткими і передбачають організаційну, психологічну, матеріально-фінансову підтримку.

Наведена вище практика публічної політики щодо захисту прав та законних інтересів дітей у зарубіжних державах вказує на багатоманітність форм і методів державно-владного впливу на сферу організації умов для повноцінної реалізації дітьми передбачених законодавством прав. Аналіз розглянутих форм адміністрування прав дитини, які застосовуються іншими державами, підтверджує чітку соціальну спрямованість функціонування всіх ланок державного апарату, орієнтацію на пріоритетність забезпечення прав дитини у системі державної політики. Узагальнення досвіду розвитку державного забезпечення прав дітей свідчить про те, що система публічної політики щодо захисту прав дітей нерозривно пов'язана і доповнюється діяльністю інсти-

туцій громадянського суспільства, які займаються моніторингом рівня захисту прав дітей і формуванням пропозицій для органів державної влади щодо покращення стану державного забезпечення правового статусу дитини.

Перший напрям удосконалення публічної політики щодо захисту прав дітей в Україні, який доцільно виокремити у межах євроінтеграційних процесів, особливо з урахуванням напруженої військово-політичної ситуації у східних областях України, має загальний характер і зводиться до постійної роботи над покращенням рівня забезпечення безпеки дитини у процесі життєдіяльності та розвитку.

Наступний напрям удосконалення публічної політики щодо захисту прав дітей є викорінення дитячої праці. Так, відповідно до ст. 32 Конвенції ООН про права дитини у кожній цивілізованій державі дитина має право на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку. ЄС чітко виконує вказаний припис і вимагає його виконання від усіх держав-партнерів. Відповідно, одним із найважливіших зобов'язань України перед ЄС є організаційне сприяння тому, щоб діти працювали виключно у відповідності до діючого законодавства із дотриманням всіх етичних, санітарно-гігієнічних, педагогічних стандартів і нормативів [4].

Слід відзначити, що в Україні створено певні формально-юридичні умови захисту дитини від "дитячої праці". Проте чинне законодавство у цій сфері не реалізується належним чином, а соціальні й економічні зобов'язання держави протидіяти цьому виявляються недостатньо ефективними.

Враховуючи те, що у державах ЄС значна увага приділяється розвитку фізичної культури і спорту, в Угоді про асоціацію сторони взяли на себе зобов'язання в частині підвищення ефективності адміністративно-владної політики щодо розвитку фізичної культури і спорту серед дітей. Для України розвиток і популяризація фізичної культури і спорту є одним із актуальних і в той же час болючих питань. Після розпаду СРСР адміністрування спортивної сфери взагалі та дитячого спорту, зокрема, традиційно залишаються для держави питаннями другорядного значення. Основними причинами цього була недосконалість правової бази, дефіцит фінансово-матеріальних ресурсів на розвиток спортивної інфраструктури, відсутність політичної волі належним чином адмініструвати ці процеси. Так, у Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011—2022 рр. констатувалося, що за спортивною інфраструктурою Україна в 10—15 разів поступається таким країнам ЄС, як Чехія, Естонія, Болгарія, Латвія, Фінляндія, Словаччина, Німеччина.

З урахуванням проблематики реалізації означеного сектору державного управління, основними векторами покращення адміністрування відповідних процесів є збільшення фінансових видатків на розвиток дитячого спорту, розробка механізмів відповідальності керівників місцевих органів виконавчої влади, органів місце-

вого самоврядування, навчальних закладів за дотримання належних умов для ведення здорового способу життя та забезпечення фізіологічних норм рухової активності школярів, формування на місцях ефективної моделі здійснення функцій з управління дитячо-юнацькими спортивними школами, уникнення дублюючих функцій у системі місцевих органів виконавчої влади, визначення стратегічних напрямів модернізації системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах з урахуванням міжнародного досвіду, вітчизняних реалій з метою формування здоров'я підростаючого покоління, збереження генофонду нації та зміцнення обороноздатності держави, залучення інформаційних ресурсів органів державної влади і навчально-виховних закладів з метою проведення інформаційної компанії стимулювання розвитку та популяризації дитячого спорту.

Важливим з точки зору забезпечення сприятливих умов для соціального розвитку дитини є такий напрям, удосконалення соціального захисту (забезпечення) дитини. Слід звернути увагу, що незважаючи на те, що Європейський Союз є одним з найбагатших регіонів у світі, 19% дітей ростуть у сім'ях, які перебувають на межі бідності, а 9% дітей віком до 14 років живуть у сім'ях, де жоден дорослий не має оплачуваної роботи [4]. Причому рівень дитячої бідності значно зріс в деяких країнах ЄС впродовж останніх двадцяти років, особливо серед сімей, де є діти дошкільного віку.

Також це обумовлює необхідність вирішення низки першочергових завдань, які постають перед системою державного управління щодо забезпечення прав дитини. Зокрема це запровадження високих європейських стандартів і нормативів ефективного соціального захисту дітей та сучасних адресних соціальних послуг для них як потенційно вразливої верстви населення.

Втілення зазначених напрямів в ЄС відбувається на двох рівнях: національному й наднаціональному. До функцій політики з соціального захисту на рівні окремої країни належить забезпечення таких соціальних потреб дитини, як охорона здоров'я, освіта, захист навколишнього середовища, допомога батькам. Також наднаціональне регулювання, метою якого є загальна координація соціальної політики усіх країн-членів ЄС, сприяє з'ясуванню таких питань, як загальне підвищення якості життя, поліпшення охорони здоров'я та праці, а також зближення соціальних систем країн-учасниць європейської інтеграції.

Результативність втілення конкретних кроків, що будуть спрямовані на поліпшення публічної політики щодо захисту прав дітей у частині соціального захисту (забезпечення), буде залежати від багатьох чинників: фінансової спроможності держави, кадрового потенціалу, сприяння європейських партнерів тощо. Водночас найбільшю проблемою залишається якість функціонування інститутів соціального захисту дітей, які діють в державі сьогодні. На це вказує також і те, що Центри соціально-психологічної реабілітації дітей, які наразі функціонують при обласних державних адміністраціях, часто виявляються неефективними. Тому одним із найважливіших завдань модернізації існуючої системи адміністрування соціального забезпечення дитини є створення ефективної мережі інституцій соціаль-

но-психологічної реабілітації дітей при місцевих органах виконавчої влади.

Пов'язаний з попереднім напрямом удосконалення публічної політики щодо захисту прав дітей є забезпечення гендерної рівності серед дітей та недопущення дискримінації дитини за будь-якою ознакою (вік, національність, релігійні переконання, мова спілкування, фізичний розвиток та інші критерії).

За останні двадцять років держави-члени ЄС мають значний досвід щодо протидії проявам дискримінації. У ЄС існує навіть антидискримінаційне право. Основною особливістю антидискримінаційних заходів у ЄС є те, що дискримінації протидіє ціла система державних і приватних інституцій, які співпрацюють між собою: від поліції і адміністрації навчально-виховних закладів для дітей і до громадських об'єднань, батьків дітей і самих дітей. Слід акцентувати увагу на тому, що за період незалежності України непоодинокими були факти дискримінації дітей.

Науковці та експерти вважають, що в Україні слід розвивати гендерне виховання підростаючого покоління, що стане важливим чинником гендерної соціалізації — процесу засвоєння дитиною норм щодо того, якими повинні бути хлопчики і дівчатка, чоловіки та жінки, чим вони мають займатися і загалом, які матимуть можливості у житті [12]. Європейська практика доводить, що гендерне виховання підростаючого покоління є невідмінною умовою формування суспільства з гендерною рівністю, найкращою профілактикою сексизму та інших форм дискримінації. Проте система гендерного виховання дітей в Україні лише започатковується, тому ефективне управління процесів протидії дискримінації стане запорукою зміцнення законності та правопорядку в державі, а також зміцнить євроінтеграційний потенціал українського народу.

Важливим наступним напрямом удосконалення публічної політики щодо захисту прав дітей в Україні у контексті прискорення євроінтеграційних процесів є розробка і впровадження адміністративних заходів, спрямованих на удосконалення культурно-освітнього розвитку дитини. Основними векторами розвитку управлінської політики в означеному напрямі є стимулювання розвитку неформальної (домашньої) освіти дітей за участю батьків, заохочення розвитку активної соціальної позиції дитини, всіляке сприяння в отриманні елементарних знань та професійних умінь поза освітньою системою, розвиток почуття волонтерства, залучення дітей до роботи у молодіжних організаціях України і ЄС, сприяння розвитку ініціативності дитини, проведення відповідних наукових досліджень. Доцільно зауважити, що подібні цілі є масштабними за обсягами роботи і складними за змістом.

Загалом сучасна система культурно-освітнього розвитку дитини в Україні є розвиненою і характеризується ефективним управлінням та раціональними підходами до організації освітньо-виховної роботи з дітьми у відповідності до вимог часу і особливостей державного розвитку. Водночас є підстави вважати, що деякі складові культурно-освітнього виховання дітей потрібно удосконалювати. Передусім це стосується культурно-патріотичного виховання дитини та формування у дітей світогляду, в основі якого буде ідеал здорової ініці-

тивної поведінки та схильності до волонтерської діяльності [8].

Зазначимо, що держави ЄС пройшли тривалий період формування як ідеологічних, так і організаційно-правових основ формування патріотичного виховання серед дітей. Однією зі складових патріотичного виховання молоді у країнах ЄС виступає військово-патріотичне виховання у закладах освіти, яке являє собою організовану і цілеспрямовану діяльність держави та суспільних інститутів щодо формування особистості школяра як громадянина і патріота. Хоча напрями такої діяльності у кожній західній країні мають свої відмінності, визначальні підходи щодо військово-патріотичної підготовки загалом подібні і включають у себе державно-патріотичне виховання, орієнтоване на національні інтереси, громадянське виховання, залучення до культурних цінностей та досягнень, виховання, духовності, національної самобутності, розуміння суспільної значущості власної професії, відповідальності за якість своєї праці [11]. Така практика є корисною для управління подібних процесів в Україні.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На основі проведеного дослідження встановлено основні найбільш важливі форми управління прав дитини. Зокрема охарактеризовано такі форми як ювенальна юстиція, забезпечення соціального статусу прийомної дитини, інклюзивна освіта тощо.

Досить цікавим, на нашу думку, є використання міжнародного досвіду (Чехія, Латвія, Польща) щодо впровадження в Україні фостерингу, особливо в той період, коли наша країна планує відмовитися повністю від інтернатів для дітей.

Доведено, що реалізація висвітлених вище напрямів вдосконалення публічної політики щодо захисту прав дітей в Україні передбачає проведення на внутрішньодержавному рівні комплексу організаційних заходів з підготовки, апробації, впровадження, матеріального забезпечення реалізації відповідних новацій. Первинною і головною умовою європеїзації процесів адміністрування прав дитини є розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо зміни діючого законодавства, яке регламентує діяльність владно-управлінських інституцій центрального і місцевого рівнів у частині публічного адміністрування прав дитини, гарантування і захисту її інтересів у різних сферах життєдіяльності. Наукове обґрунтування необхідності внесення змін до діючого законодавства, яке регламентує адміністрування прав дитини, стане запорукою формування раціональних і своєчасних законодавчих пропозицій.

Література:

1. Інклюзивна освіта: досвід і перспективи: [монографія] / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. — Вінниця, 2016. — 242 с.
2. Лазебний Л. Ювенальна юстиція в Україні — за і проти / Л. Лазебний // Адвокат. — 2013. — № 3. — С. 3—5.
3. Навроцкий А.А. Уполномоченный по правам ребенка как институция обеспечения защиты прав ребен-

ка: зарубіжний опыт и перспективы внедрения в Украине / А.А. Навроцкий // *Legea si viata*. — 2018. — № 1. — С. 80—84.

4. Навроцкий О.О. Напрями адміністрування прав дитини в Україні в контексті європейської інтеграції / О.О. Навроцкий // *Jurnalul juridic national: teorie și practică*? — 2017. — № 6 (28). — С. 54—59.

5. Навроцкий О.О. Фостеринг як форма публічно-го адміністрування прав і свобод дитини в зарубіжних державах / О.О. Навроцкий // *Visegrad Journal on Human Rights*. — 2017. — № 2. — С. 124—129.

6. Навроцкий О.О. Ювенальна юстиція в системі чинників забезпечення безпеки, прав і свобод дітей: зарубіжний досвід / О.О. Навроцкий // *Сучасна міжнародна безпека: виклики глобалізації: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (29 берез. 2018 р.)*. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. — С. 73—75.

7. Опацький Р.М. Зарубіжний досвід впровадження ювенальної юстиції / Р.М. Опацький // *Юридична наука*. — 2012. — № 2. — С. 146—152.

8. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]: наказ Міністерства освіти України від 16 черв. 2015 р. № 641. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

9. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII // *Відомості Верховної Ради України*. — 2014. — № 40. — Ст. 2021.

10. Стремечка В.О. Досвід розвитку фостерингу у зарубіжних країнах / В. О. Стремечка // *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]*. Серія: Педагогіка. — 2016. — Т. 270. — Вип. 258. — С. 78—82.

11. Сьомін С.В. Проблеми патріотичного виховання в Україні: теоретико-методологічний та правовий аспект / С.В. Сьомін // *Стратегічні пріоритети*. — 2016. — № 2 (39). — С. 96—105.

References:

1. Davydenko, H. V. (2016), *Inkluzivna osvita: dosvid i perspektivy* [Inclusive education: experience and perspectives], Vinnitsa, Ukraine.

2. Lazebnyj, L. (2013), "Juvenile justice in Ukraine is a pros and cons", *Advokat*, vol. 3, pp. 3—5.

3. Navrotskyj, A. A. (2018), "Commissioner for the Rights of the Child as an Institution for the Protection of the Rights of the Child: Foreign Experience and Prospects for Implementation in Ukraine", *Legea si viata*, vol. 1, pp. 80—84.

4. Navrots'kyj, O. O. (2017), "Areas of Administration of the Rights of the Child in Ukraine in the Context of European Integration", *Jurnalul juridic national: teorie și practică*? vol. 6 (28), pp. 54—59.

5. Navrots'kyj, O. O. (2017), "Fostering as a form of public administration of the rights and freedoms of a child in foreign countries", *Visegrad Journal on Human Rights*, vol. 2, pp. 124—129.

6. Navrots'kyj, O. O. (2018), "Juvenile justice in the system of factors of ensuring the safety, rights and freedoms of children: foreign experience", *Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia. Suchasna mizhnarodna bezpeka: vyklyky hlobalizatsii* [All-Ukrainian scientific and practical conference. Modern international security: the challenges of globalization], Kharkiv National University them. V.N. Karazin, Kharkiv, Ukraine, pp. 73—73.

7. Opats'kyj, R. M. (2012), "Foreign experience in the implementation of juvenile justice", *Yurydychna nauka*, vol. 2, pp. 146—152.

8. The Ministry of Education of Ukraine (2015), The order "On approval of the Concept of national patriotic upbringing of children and youth, Measures to implement the Concept of national patriotic upbringing of children and young people and methodical recommendations on national patriotic upbringing in general educational institutions", available at: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (Accessed 10 Jan 2020).

9. The Verhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On the ratification of the Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part", *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, vol. 40, p. 2021.

10. Stremets'ka, V. O. (2016), "Experience of the development of fostering in foreign countries", *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylians'ka akademiia*, vol. 258, pp. 78—82.

11. S'omin, S. V. (2016), Problems of patriotic education in Ukraine: theoretical, methodological and legal aspect, *Stratychni priorytety*, vol. 2 (39), pp. 96—105. *Стаття надійшла до редакції 16.01.2020 р.*

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73